

ВІДТВОРЕННЯ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ЕМІГРАНТСЬКОГО ЖИТТЯ В НАРАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВІСТІ (М. МАТІОС «АРМАГЕДОН УЖЕ ВІДБУВСЯ», Л. ТАРАН «ТІНЬ ОЛИВИ ІНАКША, НІЖ ЗАТІНОК ВИШНІ»)

Пропонована стаття є спробою аналізу художнього розкриття в літературному творі свідомості людини, якій вдалося адаптуватися до непростих умов життя в еміграції. Проблема самоідентифікації героїнь повістей М. Матіос «Армагедон уже відбувся» та Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» в новому ментальному й географічному просторі досліджується з погляду специфіки її оприявлення в наративній організації текстів. У студії основну увагу сфокусовано на образах двох жінок: Світлани (твір М. Матіос) і Марини (повість Л. Таран), які довгий час мешкають у Греції; визначено також особливості сприйняття цієї країни іншими героїнями повісті Л. Таран. З'ясовано, що в обох текстах сучасних українських письменниць провідна роль у відтворенні історії про еміграцію належить самим героїням, що досягається завдяки гомодієгетичній нарації й акцентованій щирості (Марина), приватності оповіді в листі до батька (Світлана). Розглянуто додаткові наративні аспекти конструювання образів емігранток. Зроблено висновок, що манера й темп оповіді, багатоплановість портретування унаочнюють обставину зміни місця проживання.

Ключові слова: аналепсис; еміграція; ідентичність; монолог; нарація.

Українська повість 2010-х рр. є тематично й ідейно багатоплановою, про що свідчать твори В. Даниленка, О. Деркачової, М. Матіос, Ю. Мушкетика, Г. Пагутяк, Л. Таран та ін. У них художньо осмислюються непрості національні виклики й важливі уроки історії, любов і подружнє життя, мораль і особистість у вимірах сьогодення тощо. Питання про міграцію, яке в контексті українських і світових суспільних процесів (економічних, політичних, релігійних тощо) підноситься на новий рівень, не залишається поза увагою цього жанру, чутливого до миттєвого відображення певних змін у бутті людини й соціуму. У повістях М. Матіос «Армагедон уже відбувся» (2011 р.) та Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» (2013 р.) увиразнюється один із аспектів означеної проблеми – міграція (зокрема й трудова) і, відповідно, особливості адаптації до іншого культурного й ментального середовища. Нетиповим видається її висвітлення через історії успішних героїнь-українок, на чому сфокусовуємо у пропонованій розвідці.

Метою цієї статті є аналіз художнього зображення образу успішної мігрантки в повістях сучасних українських письменниць М. Матіос «Армагедон уже відбувся» та Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні», зокрема з позиції специфіки наративної організації текстів.

До аналізу названих вище текстів М. Матіос і Л. Таран дослідники вже зверталися, зокрема в дисертаціях, статтях, рецензіях тощо. Наприклад, К. Родик, обгрунтовуючи художні доміанти твору «Армагедон уже відбувся», правомірно акцентує на специфічній сповідальності оповіді, яка нагадує стилізацію під «усну історію» [7], Н. Косинська ретельно вивчає інтерпретацію есхатологічних мотивів у названій вище повісті М. Матіос [2]. Оскільки проблема міграції в тексті буковинської письменниці є периферійною, то про неї в опрацьованих нами дослідженнях майже не йдеться. У статті «Специфіка організації персонажної нарації в повісті Людмили Таран "Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні"» [6] ми ініціювали розгляд твору «Армагедон уже відбувся», визначивши художні доміанти оповіді від імені трьох героїнь, однак питання про презентацію образу успішної мігрантки торкалися лише принагідно. Зауважимо, що вперше цей твір побачив світ у 2013 р. на сторінках літературно-художнього журналу «Березіль» із жанровим підзаголовком «повість» [10, с. 56]. Згодом він увійшов до збірки короткої прози авторки «Остання жінка, останній чоловік» (2016 р.), в анотації та бібліографічному описі якої натрапляємо на жанрові маркери оповідання й новели [9, с. 4]. Питання про співвіднесення твору «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» з певним жанром дійсно видається дискусійним,

особливо якщо врахувати не лише мінливість жанрових канонів у сучасній літературі, а й складність інтерпретації повістевих критеріїв. Зосередженість на «повсякденному бутті» [5, с. 419], рівень заглиблення в розкриття художнього світу, відсутність наскрізної напруженої дії і лаконізму (як ознак новели [3, с. 128]), на наш погляд, зближують твір Л. Таран із повістю.

Неабияку актуальність теми еміграції саме в жіночій прозі початку ХХІ ст. відзначає Г. Скуртул. Здійснений нею аналіз кількох текстів доводить, що актуалізовані в них сюжети цілком природно присвячені «труднощам працевлаштування, легалізації та адаптації на нових місцях» [8, с. 259], які, попри свою інакшість, вбачаються героїням більш прийнятними, «ніж суворі їх Вітчизна» [8, с. 259]. Художній образ жінки, яка виїжджає до Греції (у пошуках заробітків, у зв'язку із заміжжям), є типологічно близьким для обох названих творів. Ідентичність мігранта послідовно виокреслюється в образах письменницями наративних моделях: через самопрезентацію, характеристику розповідачем (пряму або опосередковану) й іншими персонажами тощо.

У повісті Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» нарація почергово розгортається від імені трьох оповідачок, яких із Грецією єднають різні обставини: Марина – дружина грека, Зоя – туристка, а Леся – заробітчанинка. Саме в образі Марини втілюється тип заможної українки, яка змогла реалізуватись як особистість за кордоном. Опозитивним до Марини є образ Лесі, її оповідь складається з історій про виснажливу роботу у сфері обслуговування («Що говорити – це ж екстремальна ситуація. На виживання. Наче на війні») [10, с. 68]). Текст повісті складається з низки розділів (названих іменем відповідного наратора), що художньо імплікує поліфонію голосів у наративі сучасного глобалізованого суспільства, перенасиченого інформаційними потоками. Гомодієгетична нарація від імені Марини й Лесі постає як адресована журналістці Зої, із якою кожна з жінок випадково познайомилася в дорозі. Нарація від імені Зої з'ясовує переосмислення героїнею власних цінностей, однак конкретного адресата не містить. Припускаємо, що така своєрідна структура нарації (хоча й не нова для світової літератури) резонує зі сприйняттям письменницею численних історій тих, хто шукає заробітків поза Україною. В одному з інтерв'ю Л. Таран зауважує, що матеріалом для низки її творів про емігрантів є живе спілкування письменниці з останніми (їх вона іменує «відважні люди» [13]) під час подорожей до інших країн.

Історія трудової міграції другорядного персонажа повісті М. Матіос на ім'я Світлана не є магістральною в сюжеті твору «Армагедон уже відбувся». Тут, на відміну від попередньо названого тексту, нарацією керує єдиний розповідач (гетеродієгетичний наратор). Інколи під час зміни фокалізації (перспективи, «з якої представляються наратовані ситуації й події» [12, с. 147]) на першому плані звучить голос головного героя, який, до слова, теж доповнює характеристику доньки. Образ Світлани кристалізується в контексті основної розповіді про помираючого батька. Повість починається із ситуації, у якій троє надміру корисливих Іванових синів шукають скарб, надійно схований уже покійним батьком. Про доньку вперше згадується в

нарації не за прямою характеристикою, а через відтворення розповідачем пліток, які ширилися селом: «інші побріхували, що <...> молодша донька Світлана вилетіла із Греції, але не тим, що треба літаком, і тепер мусить добиратися на похорон через Румунію, тому, може і похорон затримається» [4, с. 19], і дещо далі – «донька за греком» [4, с. 19]. Опосередковано, але напрочуд промовисто наратор у такий спосіб змальовує мешканців села через їхню схильність до поширення чуток. Натомість у припущеннях щодо дій Світлани відповідає дійсності лише факт її проживання в Греції. Через три крапки на початку нового рядка в одному з наступних розділів голос усезнаючого наратора засвідчує: «...Світлана із Греції через Румунію не летіла, бо про смерть батька ніхто їй не сповіщав <...>» [4, с. 22]. Деталі до образу доньки-мігрантки додаються принагідно, тож її портретування є фрагментарним.

Фрагментарність характеристики успішної українки – Марини – у повісті Л. Таран зумовлюється, як уже зазначалося, іншим аспектом – конструюванням нарації. Образ цієї жінки, однієї з головних героїнь твору, розкривається значно виразніше, порівняно з вищезгаданим образом Світлани. Оповідь у першому розділі твору «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» належить Марині. Початок її нарації – уривчастий і дещо схвильований, сповнений думками на різні теми, що характеризує героїню як комунікабельну, оптимістичну й самоіронічну особистість: «Ви ж знаєте, Зою, життя – до речі, ваше ім'я по-грецьки і означає *життя!* – такі сюжети підкидає... Шкода, що я не пишу! <...> Почула краєм вуха, що ви все – Греція, Греція... Я ж там живу!» [10, с. 56] (авторську орфографію збережено – *Ю.Р.*). Вступ, емоційність якого пояснюється зустріччю зі співвітчизницею, змінюється аналепсисом (поверненням до подій, що передували нарації [12, с. 12]). Марина не вдається до хронологічно послідовного переказу власної біографії, а зупиняється на моментах, які підтверджують її містичний зв'язок із Грецією: бабуся читала їй у дитинстві давньогрецькі міфи, дівчина самостійно пошла собі туніку («ах, справжнісінька грецька богиня!») [10, с. 57], – пригадує вона своє тодішнє відображення в дзеркалі), а в університеті завдяки наполегливості була зарахована до групи студентів, які вивчають новогрецьку мову. Як уважає Марина, такі події аж ніяк не випадкові в її житті.

Обставини переїзду до Греції Марина озвучує наприкінці наступного розділу, в якому вона є оповідачкою: «Опинилася я там – через кохання, звісно, через любов...» [10, с. 61]. Її нарація до цього етапу присвячена спогадам про скоєне подругою Лесею, яка на комсомольських зборах виголосила, що Марина поширює «заборонену літературу» [10, с. 60]. Про колишню подругу жінка-наратор відгукується вкрай негативно. Через цей інцидент Марину було відраховано з університету, проте вона не занепала духом. Її внутрішня стійкість неодноразово акцентується як опосередковано – через учинки героїні, так і в прямій самохарактеристиці, зокрема: «я ж уперта» [10, с. 57], «<...> усього – своїми силами, своїм розумом досягла» [10, с. 64] тощо. Перейшовши до оповіді про особливості свого життя в Греції, Марина вкотре наголошує на власній самодостатності: «Я

звикла сама на себе заробляти, і мені важливо було відчувати себе не квочкою домашньою і не утриманкою, а на рівних» [10, с. 65]. У повісті М. Матіос «Армагедон уже відбувся» про причини виїзду Світлани за кордон спочатку повідомляє наратор, а потім – і сама героїня в листі до батька Івана Олексюка. Психологічно важко жилося Світланці (саме так її найчастіше названо у творі) в тому місці, де батька «<...> ненавидить усе село» [4, с. 53]. Прийом внутрішньої фокалізації, вдало залучений розповідачем, дозволяє передати надзвичайну батькову любов до доньки і розпач через її втечу до Греції.

За текстом, після шести років перебування в трудовій еміграції Світлана надсилає батькові «писемце, чудне та дивне, писане так, як тканина – рядок у рядок» [4, с. 58], яке він щоранку трепетно перечитує. Читача теж посвячено в цей сакральний для них обох текст листа, який узятий у лапки і виділений курсивом. З нього довідуємося, що Греція сприймається героїнею амбівалентно. З одного боку, жінка не приховує свого нелегкого трудового життя, а з іншого – знаходить у ньому переваги. Найбільшою з них є спосіб мислення, перейнятий найманими робітниками у греків: «Бо тут якоесь так, що навіть у тяжкості є вихід» [4, с. 64], «І тут є усякі боги. <...> Не може бути, щоби не знайшовся між ними той один Бог, який вас вислухає і зрозуміє» [4, с. 65]. У монолозі Світлани, пройнятому медитативним настроєм, підкреслюється, що така її позиція зумовлена ще й черствістю душі мешканців села, які не пробачили її батькові Іванові його гріх, тож вона однозначно не повернеться додому. Гармонія з собою, яку жінка віднайшла в Греції, є для неї найціннішою («Багатства вам тут не буде. Але буде спокій» [4, с. 64]). Як стверджує Г. Тіщенко, трудовій міграції українців до Греції сприяли «менталітет, близький до українського, гостинність, доброзичливість греків до вихідців з колишнього СРСР» [11, с. 113]. Кожна з героїнь досліджуваних нами творів по-своєму трактує специфіку національного характеру греків. Розмірковуючи над моделями поведінки корінних греків, Марина в повісті Л. Таран констатує, що однозначної характеристики для них вона запропонувати не може, однак українці, на її думку, «відкритіші, щиріші» [10, с. 69]. Водночас чоловіка-грека Ставроса героїня цінує за його чуйне ставлення.

І Світлана, і Марина рефлексують щодо зміни їхнього самосприйняття під час еміграції. У врівноваженій, по-філософськи спокійній гомодієгетичній нараці героїні твору М. Матіос наявна узагальнена ідея того, що може забезпечити їй душевний комфорт: «<...> і я тепер знаю, як, тату, жити. Не думайте, тату, про те, що минуло» [4, с. 62]. Із тексту листа зрозуміло, що героїня вчиться жити саме так, але інколи тривога й біль усе ж проступають крізь написане Світланою послання. Оповідаючи про свій досвід трудової міграції, Леся з повісті Л. Таран здебільшого зображує свої митарства, наводить приклади невдалих спроб знайти кваліфіковану роботу, тож тематично її історія відрізняється від історії Марини. Заможна українка Марина, яка чверть століття з чоловіком і дітьми проживає в Греції, має власний бізнес, теж зізнається журналістці Зої про те, що її мучить. Перенасичення благами, які пропонує достаток і споживачке

суспільство, призводить до того, що героїня втрачає інтерес до життя, здатність співпереживати: «Веду до того, Зою, що я помітила за собою одну неприємну річ, аж страшно: живу розумом, самим тільки розумом <...>» [10, с. 76]. Упродовж усієї оповіді Марина активно коментує свою поведінку, шукає підтримки з боку Зої, створює довірливу атмосферу бесіди («Не заговорила я вас ще?» [10, с. 61], «Ах, Зою, Вам це зрозуміти важко» [10, с. 64] тощо), проте просить не нотувати роздуми, спричинені її дивним станом збайдужіння до того, що відбувається довкола.

У нараці і від імені Зої, і від імені Лесі оприявнюється характеристика ними особистості Марини. Зоя виокремлює гедонізм як один з основних життєвих принципів цієї успішної жінки («<...> сама – точнісінько така, як одна й друга. <...> І ще я ловлю себе на постійному бажанні насолоди, нехай скромної, тихої» [10, с. 68]). Леся ж, оповідаючи про їхню несподівану зустріч (Марина шукала своїй доньці вчителя української мови, а на співбесіду прийшла Леся), по-жіночому заздрісно фіксує зовнішні зміни в портреті університетської подружки. Непросту життєву ношу кожного з героїв і героїнь художньо увиразнюють назви повістей. Окрім прямого розуміння заголовку повісті Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» як відмінності пейзажів чужини та рідного краю, символічно ця сентенція зводиться до того, що інші, не рідні дерева, «не можуть дати своєрідний прихисток людині» [6, с. 76], адже часто вони «<...> майже не кидають тіні на землю» [10, с. 81]. Профетична влучність біблійного інтертексту назви твору М. Матіос «Армагедон уже відбувся» вже визначена дослідниками творчості авторки – Л. Баранською і М. Стецик [1], Н. Косинською [2] та ін. Продовжуючи твердження Л. Баранської і М. Стецик «Суть розплати за вчинене Іван сповна усвідомив тоді, коли отримав листа від дочки і зрозумів, чому вона <...> не змогла винести тятаря заподіяного ним Зла. За провину батька розплатилася безневинна дочка» [1, с. 61], уточнимо: Світлана прагне забрати батька до миролюбної Греції, щоб полегшити цим страждання, яке триває все його життя.

Отже, художнє розкриття позитивного сприйняття досвіду еміграції до Греції в повістях М. Матіос «Армагедон уже відбувся» та Л. Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні» є багатоплановим, чому сприяє наративна специфіка названих текстів. Основним прийомом відтворення нової ідентичності героїнь є їхня гомодієгетична нарація, яка дозволяє вповні презентувати себе: у творі М. Матіос – лист Світлани, у творі Л. Таран – оповідь у відповідних розділах належить Марині. Для Світлани виїзд за межі рідного села є спробою порятунку від душевних мук, які приносило життя в ньому; Марина, вийшовши заміж за грека, успішно реалізовується і в сім'ї, і в кар'єрі (на відміну від Лесі з цього ж твору). Специфіка конструювання оповіді, характеристики інших персонажів, уточнення основного наратора (у повісті М. Матіос) тощо доповнюють портретування жінок, що забезпечує багатоплановість осмислення названої проблеми. Перспективним видається поглиблене вивчення аспектів презентації успішного мігранта на матеріалі інших текстів української і світової літератури.

Список використаних джерел

1. Баранська Л. Сакральні концепти «Армагедон» і «Вавилон» у повісті Марії Матиос «Армагедон уже відбувся...». *Молодь і ринок*. 2014. № 4. С. 58–62. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_4_14 (дата звернення: 10.06.2019).
2. Косинська Н. В. Есхатологічні мотиви у повісті «Армагедон уже відбувся» Марії Матиос. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського*. Серія «Філологічні науки». 2012. Вип. 4.10. С. 104–109. URL: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/24.4.10.pdf>.
3. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
4. Матиос М. Армагедон уже відбувся : Повість. Львів : ЛА «Піраміда», 2011. 112 с.
5. Попов Ю. Повість. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства* / за ред. А. Волкова, О. Бойченка та ін. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 418–419.
6. Резніченко Ю. О., Олійник Н. П. Специфіка організації персонажної нарації в повісті Людмили Таран «Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні». *Літературознавчі студії* : наукові статті студентів-філологів / редкол. Н. П. Олійник та ін. Дніпро, 2018. С. 74–78.
7. Родик К. Армагедон пам'яті. *Україна молода*. 2012. № 084. URL : <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2089/164/74446/> (дата звернення: 03.06.2019).
8. Скрутул Г. С. Художнє осмислення заробітчання в сучасній жіночій прозі. *Література в контексті культури*. Дніпро, 2011. Вип. 21(2). С. 255–260.
9. Таран Л. Остання жінка, останній чоловік : оповідання. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 272 с.
10. Таран Л. Тінь оливи інакша, ніж затінок вишні : повість. *Березіль*. 2013. № 1/2. С. 56–84.
11. Тищенко Г. В. Українська громада в Греції: тенденції та проблеми розвитку. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2007. Вип. 13. С. 112–116. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_21.
12. Ткачук О. М. Наратологічний словник. Тернопіль : Астон, 2002. 173 с.
13. «Щастя – коли те, що хвилює, передається читачеві»: інтерв'ю з Л. Таран / спілкувався В. Олейко. *День*. 2016. 15 липня. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/shchastya-koly-te-shcho-hvylyuye-peredayetsya-chytachevi> (дата звернення: 10.06.2019).

Ю. О. Резніченко,

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
г. Дніпр, Україна*

**ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ УСПЕШНОЙ АДАПТАЦИИ К ЭМИГРАНТСКОЙ ЖИЗНИ
В НАРАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ПОВЕСТИ
(М. МАТИОС «АРМАГЕДОН УЖЕ СОСТОЯЛСЯ»,
Л. ТАРАН «ТЕНЬ ОЛИВЫ ИНАЯ, ЧЕМ СЕНЬ ВИШНИ»)**

Предлагаемая статья является попыткой анализа художественного выражения в литературном произведении сознания человека, которому удалось адаптироваться к непростым условиям жизни в эмиграции. Проблема самоидентификации героинь повестей М. Матиос «Армагедон уже состоялся» и Л. Таран «Тень оливы иная, чем сень вишні» в новом ментальном и географическом пространстве исследуется с точки зрения специфики ее презентации в нарративной организации текстов. В студии основное внимание сфокусировано на образах двух женщин: Светланы (произведение М. Матиос) и Марины (повесть Л. Таран), которые долгое время живут в Греции; определены также особенности восприятия этой страны другими героинями повести Л. Таран. Установлено, что в обоих текстах современных украинских писательниц ведущая роль в воссоздании истории об эмиграции принадлежит самим героиням, что достигается благодаря гомодиегетической наррации и акцентированной искренности (Марина), приватности повествования в письме к отцу (Светлана). Рассмотрены дополнительные нарративные аспекты конструирования образов эмигранток. Сделан вывод, что манера и темп повествования, многоплановость портретирования способствуют наглядности обстоятельств изменения места жительства.

Ключевые слова: аналепсис; эмиграция; идентичность; монолог; наррация.

Yu. Reznichenko,

*Ukrainian Literature Department, Oles Honchar Dnipro National University,
Dnipro, Ukraine*

**THE REPRESENTATION OF THE SUCCESSFUL ADAPTATION TO THE LIFE IN IMMIGRATION
IN THE CONTEMPORARY UKRAINIAN SHORT STORY NARRATIVE
(M. MATIOS ARMAGEDDON HAS ALREADY HAPPENED, L. TARAN
THE SHADOW OF AN OLIVE TREE IS DIFFERENT FROM THE ONE CAST BY A CHERRY TREE)**

This paper is devoted to the analysis of the ways current migration processes are described in the contemporary Ukrainian short stories. The main aim of this research is to study the successful female migrant's image representation in the short stories written by M. Matios *Armageddon has already happened* and L. Taran *The shadow of an olive tree is different from the one cast by a cherry tree*. The methodology of this article is based on narratological, descriptive and comparative approaches. This paper makes an attempt of enhancing the general understanding of the techniques used by these authors for emphasizing the positive attitude (their own or the main characters') to the emigration to Greece in the above-mentioned stories. The author of this research demonstrates that the heroines' new identities are disclosed through the fragmentation of the narrative and the use of a homodiegetic type of narration. The presented paper claims that in the story by L. Taran Maryna's retrospective self-characteristics (which is parallel to the narrative line of the other two heroines) outlines her persistence and self-confidence as the principal qualities which secured her family and career success. Svitlana, a side character in M. Matios's work, presents a part of the story of her departure in the letter to her father. In such a way the woman's philosophical reflections stress the specific form of harmony she obtains. Furthermore, this study considers some additional narrative aspects used to make these images complete. The results of this research show that the authors of the analyzed texts tend to use the first-person narration to describe an emigrant's life in order to achieve credibility. This research should be continued in order to obtain relevant results.

Key words: analepsis; emigration; identity; monologue; narration.